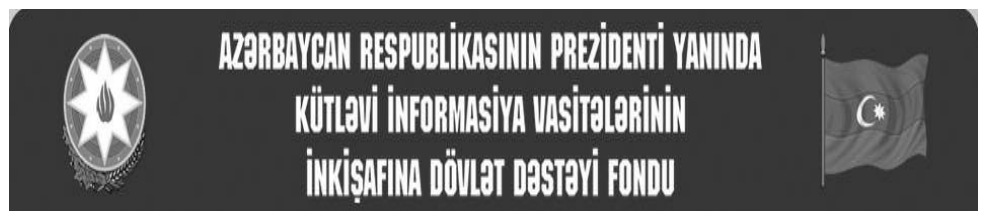

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 45 (1413) 4 mart - 6 mart 2017-ci il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

(əvvəli ötən sayımızda)

Romanın çəkili-tutumlu epizodlarından Hədi-Əli bəy Hüseynzadə xətti, Hədi - Əhməd Ağaoğlu xətti, Hədi - Fazil bəy xətti və s. Bu epizodlarda böyüyür, püxtələşir, türk dünyasına daha yaxından bağlanır Hədi əfəndi. Türkün bu əzəmətli fikir və əməl adamları formalaşdırır Hədinin dünyabaxışını genişləndirir Hədinin məlumat

Lütfi də sevinir bu xəbərdən: "Nə xoş xəbər! Gör kim yazıb bu məktubu! Əlibəy Hüseynzadə! Uçmağa qanadım yoxdur, oğul! Heç kim il yarım da bu qədər şöhrət qazana bilməz. Üzünü görmədən səni o boyda məcmuəyə dəvət edir" (səh. 145-146).

Xoş təəssürat oyadır Hədi-də Ə. Hüseynzadə ilə ilk görüş, ilk tanışlıq. Yatır Hədinin üreyinə Ə. Hüseynzadə ilə ilk andaca. Ovsunlayır Hədinə

olurdu və nəhayət, Turan genişliyində, Turan əlçatmazlığında olurdu: "Divarda Avroasiyanın xəritəsi var. Rusiya imperiyasının sərhədləri qalın cizgilərlə göstərsə də, xəritədə əllə Yakutustandan Balkanlara - türklərin yaşadığı əraziləri ayıran bir xətt də çəkilməmiş və üstündə iri hərflərlə "Turan" yazılmışdır" (səh. 154).

Fikir - mətnlik istinadgahları idi M. Hədiyə Əli bəy Hüseynzadə və Əhməd Ağaoğlu kimi Vətən Məcnunları. Onlar söz-söz, kəlmə-kəlmə istiqlalın və istiqbalın təməlini qoyurdular Hədinin ruhunda. Cəm edirdilər Hədinin qəlbində ədalət və həqiqəti, ağıl və hikməti, azadlıq və əminliyi, doğruluq və düzlüyü. Ümidləndirirdilər Hədinə gözəl və parlaq gələcək uğrunda döyüş-savaşlara, istiqlal və istiqbal yolunda şanlı-şərəfətli çarpışma-vuruşmalara: "Şizin kimi milli şairə ehtiyacımız var. Böyük gücdür, bəzən bir gözəl şeir bir universitet qədər iş görür" (səh. 174).

Azadlıq təşnəlidir. İstiqlal yanğılıdır. Müstəqillik həsrətlidir Hədi əfəndi Sabir Rüstəmxanlının təqdimatında. Düşünür ki, azadlıq və istiqlalıdır kainatın, yerin-göyün anlamı. Milləti (insanı) ucaldan, istedad-qabiliyyətini parladan, onu digər yaranmışlardan fərqləndirən - seçdirən ilkin keyfiyyətdir azadlıq və istiqlal.

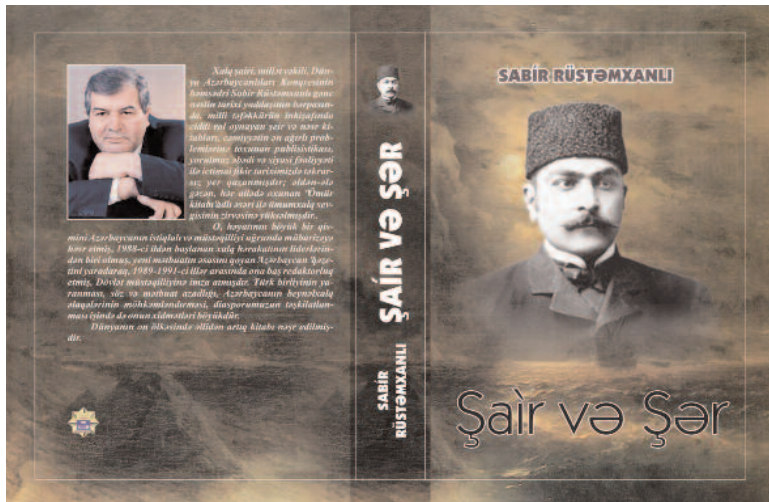
Azadlıq - istiqlal ədalət, bərabərlikdir. Fikir - düşüncə müxtəlifliyi - sərbəstliyi. Azad fikrin, haqq sözün qanadlandığı tanrı ucaldığıdır azadlıq və istiqlal. Hamı, hər kəs azadlığı can atır, Allahın bu əvəzedilməz ilkin nemətinə qovuşmaq istəyir: "hüriyyət, istiqlalıyyət bəşəriyyətin havası, suyudur. Bir toxum, bir tumurcuq, yumurta içindəki bir maya, ana bətnindəki bir uşaq göstər ki, azadlığa can atmasın! Bizim kimi

larını gah qatarla, gah araba ilə, gah da piyada. Nə müharibələrin sonu görünür, nə yollar qurtarır, nə də Hədinin cəbhə xatirə - gündəlikləri. Hədi üçün nə Karpat dağlarının Balkanlardan ciddi bir fərqi var, nə də orada atılan mərmilərlə buradakı mərmilərin. Müharibə elə hər yerdə müharibədir: insan ölümüdür, yurd-yuvaların dağıdılmasıdır, ocaqların söndürülməsidir, qapı-bacaların bağlanması

Şərəf meydanı açan roman

(Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlının "Şair və Şər" romanı haqqında)

və bilik dairəsini, dil, ədəbiyyat, sənət və poeziya baxışlarını. Çoxdan, lap çoxdan eşitmişdi Hədi Əli bəy Hüseynzadənin adını. Oxunuşlu şeirlərini "Həyat" qəzetindən, "Füyuzat" jurnalından.

Böyüklüyündən, ucalığından çox eşitmişdi Mustafa Lütfidən. Vurulmuşdu uzaqdan-uzağa Ə. Hüseynzadəyə M. Hədi və bir gün o, gözlemədən məktub alır "Şərqin əfsanəvi şəxsiyyətindən, türk peyğəmbərindən" (səh. 145), "türk qanlı, islam imanlı, firənd fikrli" Ə. Hüseynzadədən: "Füyuzat" adlı bir məcmuə nəşr edirik. Zati alinizi o dərğinin mühərrirləri arasında görməkdən qürur duyuruq" (səh. 1462). Sevincindən yerə-göyə sığmır Hədi. Heç yatıb yuxusuna da girməzdi ki, böyük ustad ona məktub yazacaq. Sevincini bölüşmək üçün Mustafa Lütfinin yanına qaçır. Hədi sevinən qədər

Əli bəyin aydın, dərin baxışları, uzunsov və mütənasib sifəti, gur saçları və Avropasayağı saqqalı ilə yerli adamlardan daha çox Qərb filosoflarına bənzəyişi, Şərqi də, Qərbi də əhatə edən ağılsızmaz dərcədə geniş məlumatı, ensiklopedik bilik dairəsi, yerdən də, göydən də xəbərdarlığı və s. Və Hədiyə elə gəlir ki, ustadın gözəgörünməz qanadları var, adamlardan bir mərtəbə yuxarıda uçur, ayaqları yerə dəymədiyindən ona dünyanın tozu qonmur" (səh. 152).

Hədinə vətənə, xalqa-millətə xidmət-qulluğa çağırırdı Ə. Hüseynzadənin, Ə. Ağaoğlunun və habelə türkün digər parlaq simalarının hər addımı, hər söz-ifadəsi. Qürurla dolurdu Hədinin üreyini türk yolçularının, Turan sevdalılarının dərin vətən sevgisi, tükənmez vətən məhəbbəti. Bu məhəbbət böyüyürdü Hədinin üreyində Azərbaycan boyda olurdu, Türkiyə ucalığında

tənbel millətlərə baxma, boyunduruq götürməyən millətlər də var" (səh. 75).

Azadlıq axtarırdı Hədi Şamaxıda, Kürdəmirdə. Azadlıq sorayırdı Hədi Həştərxanda, Bakıda. Hətta Balkanlara, Karpatlara da azadlıq eşqilə getmişdi Hədi əfəndi. Lakin tapmır heç yerdə, heç yanda azadlığı. Elə bil göylərə çəkmişdilər azadlığı Şər övladları - özgə torpaqlardan vaz keçməz çarlar, hikkəli - hədyanlı şahlar, ulduz köşkükdən endirilən sultanlar

Şər üzümüşdü azadlığın ayaqlarını məmləkətdən (məmləkətlərdən). Fəqət ümitsizləşməmişdi xalq bundan. İnamı sarsılmamışdı xalqın.

Milli müqavimət zəif idi, lakin tam ölənməmişdi xalqın ruhu. Hədi (xalq) inanırdı vətənin abadlaşacağına. Zülmədən ədalətə keçiləcəyinə. Əsarətdən azadlığa adlayacağına:

Biz vətən viranəsinə ədl ilə abad istərik.
Sevli - ədl ilə binayi-zülmü bərbad istərik.
Millətin qəlbi - həzinin xürrəmi şad istərik,
Sevmərik qeydi-əsarət, xalqı azad istərik.
Xalqı azad istərik, qanuna minqad istərik.

Keçirir Hədinə odlar - alovlar içindən Sabir Rüstəmxanlı. Gəzdirir Hədinə gah Balkan, gah da Karpat savaşlarında. Könüllü gedir hər iki müharibəyə Hədi - birincisinə "Tənin" in müxbiri, ikincisinə müsəlman mollası kimi. Hədi qət edir müharibə - döyüş yollarını

kitabxana və xəstəxanaların uçurulmasıdır, maddi-mədəniyyət abidələrinin yerlə-yeksandırılması, tökülən göz yaşlarıdır, kəsilən insan başlarıdır. Ərsizlikdir. Oğulsuzluqdur. Vəhşilikdir. Vəhşətdir. Dəhşətdir müharibə (və sonralar Hədi müharibə dəhşətlərini "Əlvahi-intibah" poemasında lirik-romantik üslubda tərənnüm edəcəkdir).

Yaxşı bilirdi ki, Hədi Karpatlarda almanla rus vuruşur - torpaq və Avropa ağalığı üstündə. Bunu anlamaq olar. Ancaq bu savaşda Hədinin nə işi var? Bunu aydınlaşdırma bilmirdi Hədi özünə. Orda - Balkanlarda savaş qatılmaq Osmanlı ilə yanaşı vətənin müdafiəsidir, həm də ora könüllü getmişdir. Bəs burada - Karpatlarda kimi müdafiə edir? Cəmi müdafiə edir: qalib gəlsin, daha da güclənsin. Sonra onun olan-qalanını da əlindən alsın, üzünə tükürsün, olmayan mədəniyyətilə ona mədəniyyət dərsi versin, ayaq altında xıncımlasın, axırına çıxsın. Almanlar rusları da dartıblar bu oyuna. İndi almanla rusun xətrinə doğma qardaşım savaşımalıyam. Namiq Kamal, ustad Əkrəm məzarlarından qalxıb nə deyəcəklər?" (səh. 444).

(ardı gələn sayımızda)

Musa Xanbabazadə,
filoloq-ədəbiyyatşünas,
AJB-nin üzvü